

УДК 796.85:355.23 (075.5)

Одерів А.М., Логінов Д.О.

МЕТОДИКИ ПЕРЕВІРКИ ТА ОЦІНЮВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – ЯК СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядається еволюція методології розробки належних норм та методик перевірки фізичної підготовленості, проводиться аналіз основних методик по визначенню належних нормативів та змісту перевірки фізичного виховання, оцінка фізичної підготовленості військовослужбовців Збройних Сил, зважені і оцінені найбільш важливі складові цих систем.

Ключові слова. оцінка, контроль, перевірка, тест, військовослужбовці, фізична підготовленість, методики.

Постановка проблеми. Система перевірки й оцінки надає можливість на будь-якому етапі процесу фізичної підготовки визначити рівень розвитку фізичних якостей і рухових навичок, оцінити його з точки зору поставлених завдань, внести необхідні корективи в засоби і методи фізичної підготовки.

Провідною концепцією системи перевірки та оцінки фізичної підготовки військовослужбовців повинна бути теорія переносу фізичних якостей, яка у практичному відношенні виявляється в позитивному впливі тих чи інших фізичних якостей на виконання роботи в умовах ведення бойових дій.

У період реформування Збройних Сил України з'явилася можливість відмовитися від застарілих методів перевірки й оцінки фізичної підготовки і впровадити найефективніші способи оцінки та організації перевірки курсантів у ВНЗ ЗС України.

Актуальним було б перед розробкою нових технологій системи перевірки та оцінки фізичної підготовленості військовослужбовців дослідити та проаналізувати систему перевірки та оцінки фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил провідних країн НАТО.

Зв'язок з науковими планами, НДР. Матеріал підготовлено відповідно до зведеного річного плану наукової та науково-технічної діяльності ЗС України на 2013 рік та плану НДР за темою "Удосконалення військово-прикладних навичок курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів в системі спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців" (шифр – "Прикладність").

Формулювання мети та завдань дослідження. Мета дослідження полягає в проведенні аналізу системи та оцінки фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил іноземних держав, обґрунтуванні та аналізу методик перевірки та оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців на різних етапах реформування Збройних сил та студентської молоді.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання:

1. Провести аналіз системи перевірки й оцінки фізичної підготовки кадетів ВНЗ провідних країн іноземних держав.
2. Обґрунтувати та порівняти методики перевірки та оцінювання фізичної підготовленості різних груп населення.

Основний матеріал дослідження. Дослідження вчених довели [19], що існуюча дотепер система перевірки й оцінки фізичної підготовки у ВНЗ має ряд позитивних моментів, проте багато у чому не відповідає сучасним вимогам. Визначено, що до основних недоліків існуючої системи перевірки й оцінки фізичної підготовки курсантів ВНЗ відносяться:

- наявність строго визначених нормативів (нормативний підхід до оцінки фізичної підготовленості ставить військовослужбовців у жорсткі рамки, не забезпечує подальшого фізичного вдосконалення, зводить процес фізичної підготовки до "натаскування" на затвердені нормативи, не надає можливості для об'єктивної оцінки істинного рівня фізичної підготовленості) [2];
- недостатовірність рівня фізичної підготовки підрозділу (оцінка підрозділу визначається не від числа призначених на перевірку, а від числа перевірених) [18];
- рівняння нормативів для різних курсів навчання у військових навчальних закладах (індивідуальна оцінка фізичної підготовленості зрівнює військовослужбовців, які мають зовсім різний рівень підготовки) [13];
- оцінювання рівня розвитку загальної фізичної підготовленості курсантів протягом усього періоду навчання [18].

Визначено, що існуюча система перевірки й оцінки фізичної підготовки не враховує індивідуальних особливостей курсантів, не створює передумов для подальшого фізичного вдосконалення, не стимулює заняття фізичною підготовкою і не забезпечує об'єктивності в оцінці рівня фізичної підготовки курсантів, які навчаються за різними військовими спеціальностями [2, 18].

Процес фізичного вдосконалення військовослужбовців націлений на досягнення визначених показників (нормативів). Їх величиною регламентується весь процес фізичної підготовки. Технічне переозброєння армії, зміна засобів ведення бойових дій змушують переглянути вимоги до фізичної готовності військовослужбовців та ввести корективи як у систему організації фізичної підготовки так і в систему контролю. Незмінним залишається питання: які кількісно-часові показники ми можемо прийняти за норму, виконання якої забезпечує впевненість у фізичній готовності військовослужбовців?

Насамперед, необхідно відзначити, що під нормою розуміють величину результату, що є підставою для визначення рівня фізичної підготовленості. У спортивній метрології нормою називається гранична величина результату тесту, на основі якої здійснюється класифікація спортсменів [5], а також результат, що дозволяє віднести людей, що займаються спортом, до однієї з груп [10].

Модернізація змісту вищої освіти супроводжується впровадженням різноманітних новітніх освітніх програм і технологій виховання та навчання. Нажаль, в наш час не проводиться оцінка безпечного освітнього середовища, в тому числі умов, програм, методик та режимів навчання на працездатність, функціонального стану організму та стану здоров'я тих, хто навчається. В той же час, Закон України "Про освіту" виділяє охорону здоров'я тих, хто навчається як пріоритетний напрямок діяльності освітнього закладу, адміністрація якого повинна забезпечувати умови безпечного навчання та виховання, організацію та проведення постійного моніторингу впливу цих умов на організм вихованців та тих, хто навчається протягом всього періоду їхнього навчання.

Існуюча проблема підвищення боєздатності військовослужбовців різних родів військ засобами фізичного виховання є предметом пильної уваги багатьох дослідників [6, 7, 15, 16]. Якісна підготовка військовослужбовців до військово-професійної діяльності, а особливо до ведення бойових дій в умовах сучасного бою, завжди була актуальною, а сьогодні набула особливої значущості.

Проте аналіз літературних джерел щодо стану професійної готовності окремих військових частин і з'єднань виявив невідповідність між вимогами сучасного бою і готовність військовослужбовців. Існуючі методики перевірки та оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців, засоби і методи фізичної підготовки, на наш погляд, не повною мірою вирішують завдання підготовки військовослужбовців до ведення бойових дій в умовах сучасного бою.

Саме тому це обумовлює необхідність обґрунтування найбільш ефективних методик перевірки та оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців.

Для порівняння змісту системи контролю за фізичною підготовленістю майбутніх військових фахівців, що використовується в Україні та деяких розвинутих країнах світу, проведений відповідний аналіз літературних джерел. Отримані дані свідчать, що в більшості розвинутих країн світу відсутня метрологічна база фізичної підготовки військовослужбовців. Так, у Німеччині, Франції, Великій Британії система фізичної підготовки здійснюється централізовано, що передбачає аналогічний зміст перевірки і оцінки фізичної підготовленості особового складу. У США навпаки, він відзначається децентралізованим характером, що виявляється в значних розбіжностях між змістом занять та системою контролю за фізичною підготовленістю військовослужбовців. У той же час, спільним для всіх підходів у зазначеному напрямку є вимоги військово-професійної діяльності до фізичної підготовленості військовослужбовців.

Отже система перевірки та оцінки фізичної підготовленості в арміях країн НАТО відзначається багаторівневою структурою, яка на початковому етапі передбачає визначення етапу розвитку основних фізичних якостей, на другому – розвитку і сформованості військово-прикладних якостей та умінь, на третьому – спеціальних якостей і рухових навиків.

Фізична підготовка військ як одна зі складових боєздатності Збройних сил держави за призначенням і функціями займає в ній відповідне місце у вигляді специфічної системи. Існуюча сьогодні система фізичної підготовки військ має довгу історію, ще зі стародавніх часів, від перших бойових дружин київських князів, і до наших днів, коли розбудовується, реорганізується і розвивається військо незалежної України [1, 3, 8, 9, 11, 12, 14, 17, 20].

Важливою складовою фізичного виховання є система перевірки та оцінки успішності навчально-виховного процесу і, зокрема фізичної підготовленості молоді, оскільки вона прямо і опосередковано впливає на цей процес та його результати. Аналіз змісту перевірки з фізичного виховання військовослужбовців виявив, що система перевірки та оцінки їхньої фізичної підготовленості, стан фізичної підготовленості визначається використанням контрольних вправ і нормативів НФП-2009.

Набір тестових завдань дозволяє оцінити розвиток тільки загальної і спеціальних видів витривалості, зовсім не враховує складову змісту чинної системи фізичного виховання, оскільки в комплексі відсутні тести для оцінки основних фізичних якостей (швидкісних, силових, гнучкості, різних видів координаційних здібностей), хоча ця складова повинна обов'язково бути присутня в змісті професійно орієнтованого фізичного виховання. Набір тестів є сумнівним з позицій інформативності

щодо професійної діяльності, оскільки дані відповідних досліджень відсутні. Останнє, як зазначають фахівці, є дуже важливим, оскільки головна мета перевірки та оцінки фізичної підготовленості – визначення ступеня її відповідності вимогам, що висуваються до військовослужбовця умовами і характером його професійної діяльності. Комплекс тестів, що сьогодні використовується для перевірки успішності та оцінки стану фізичної підготовленості майбутніх військових фахівців, не дозволяє якісно перевірити їхню готовність до професійної діяльності в різних умовах.

Водночас, дані наукової літератури свідчать, що сьогодні існує значна кількість тестів, що відповідають всім метрологічним вимогам і дозволяють оцінити всі основні фізичні якості індивіда. Що стосується спеціальної фізичної підготовленості, то тут системою підготовки передбачені спеціальні комплекси рухових завдань, які мають бути складовою державного іспиту і відображати такий мінімум спеціальних дій, що забезпечує курсантам (військовослужбовцям) успішне вирішення професійних завдань.

Однією із актуальних проблем удосконалення фізичного розвитку і фізичної підготовленості студентської молоді є програмово-нормативне забезпечення фізичного виховання у ВУЗах (В.М. Ермолаєв, 1989; В.Д. Єднак, 1991; А.С. Куц, 1993; С.М. Канішевський, 1999; Б.М. Шиян, В.Г. Папуша, 2000; О.С. Куц, В.М. Стефанишин, 2001, 2006; Р.Т. Раєвський, 2001; С.П. Козіброцький, 2002; Г.П. Грибан, 2008 та ін.) [17].

В останні роки все частіше висловлюються сумніви щодо доцільності впровадження в практику обов'язкових нормативних вимог для оцінки фізичного стану, і зокрема для оцінки фізичної підготовленості, населення України, в тому числі і студентської молоді (О.Куц, В.Стефанишин, 2006).

З розвитком наукових досліджень в області психофізичних і психофізіологічних можливостей людини та залежності її розвитку від етнічних, економічних та географічних умов, виникла проблема розробки критеріїв оцінки фізичного розвитку, фізичної підготовленості та працездатності людини [17].

За даними досліджень (О. Куц, В. Стефанишин, 2006) піонером тестування фізичного стану населення можна вважати Н.І. Віляновського, який в 1866 році в Петербурзі провів перші дослідження фізичного розвитку моторики дітей ремісників і буржуазних сімей, а також зробив першу спробу на основі отриманих результатів довести відставання останніх по всім показникам. І тільки через 28 років (в 1894 р.) в Америці були проведені подібні дослідження [17].

Дані автори вказують, що вже результати перших масових досліджень функціональних можливостей людського організму виявили відсутність єдиної думки про те, які тести і в якій кількості придатні для цієї мети і, що кожний автор оперує своїм власним набором тестів [17].

Серед найбільш фундаментальних робіт, які були присвячені оцінці рухової підготовленості населення, в тому числі і студентської молоді, варто відзначити Н.І. Озерецького і В.В. Гуревича (1923–1930 рр.), Р.І. Тамуріді, В.В. Горіневський і М.В. Серебрянської (1928–1947 рр.), І.М. Яблуновського (1948–1949 рр.), Н.О. Лупандіної і Г.І. Кукушкіна (1949–1967 рр.), З.І. Кузнецової і В.П. Стакіонене (1958–1974 рр.), О.С. Куц (1972–1990). В Україні розробкою, вивченням і вдосконаленням тестів з оцінки фізичної підготовленості населення займалися Р.Т. Раєвський, С.М. Канішевський, Т.Ю. Круцевич, О.С. Куц та ін. [17].

Вище згаданими вченими було розроблено принципи вимоги до масового тестування людей, а також і студентської молоді, а саме, тести повинні бути:

- прості і не вимагати тривалого вивчення вправ і складного устаткування;
- наскрізними – від 6 до 60 років з тим, щоб була можливість прослідкувати динаміку фізичної підготовленості людини на протязі певного періоду життя;
- давати термінову інформацію про стан фізичного розвитку і фізичної підготовленості людини;
- надійними, валідними, об'єктивними, простими і доступними.

Аналіз наукових досліджень оцінки фізичної підготовленості студентської молоді протягом понад сімдесяти років показав, що в СРСР на кожному історичному етапі розвитку мінялися вимоги до фізичної підготовки молоді. Різні методологічні підходи знайшли своє відображення в історичному аспекті наукових даних з фізичного розвитку і фізичної підготовленості студентської молоді [17].

Аналіз цілого ряду директивних документів, починаючи з 20-го сторіччя і наукових досліджень ряду авторів (В.М. Ермолаєв, 1989; В.Д. Єднак, 1991; А.С. Куц, 1993; С.М. Канішевський, 1999; Р.Т. Раєвський, 2001; С.П. Козіброцький, 2002 та ін.) показав, що розвиток масових досліджень в сфері тестового контролю за оцінкою фізичної підготовленості учнівської і студентської молоді проходив одночасно і паралельно [17].

Як еталон фізичної досконалості з 1932 року до розвалу Радянського Союзу існував комплекс ГПО. Відповідно до вимог і змін існуючого економічного і соціального становища в країні він декілька разів змінювався за своїм змістом і вимогами та відіграв позитивну роль у формуванні програмно-нормативної основи радянської системи фізичного виховання.

Постановою Кабінету Міністрів України від 15 січня 1996 року № 80 затверджено Положення про Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України. Це був перший

документ в незалежній Україні, який мав своєю метою оцінку фізичної підготовленості населення України в тому числі і студентської молоді. Уведення державного тестування студентської молоді викликало цілий ряд різних нарікань з боку викладацького складу та науковців. Одна частина вбачала в тестах позитивний крок вперед, інша вказувала на цілий ряд недоліків.

В зв'язку з цим в Україні протягом 2001–2005 років розроблялась наукова тема "Удосконалення системи державних тестів та нормативів фізичної підготовленості учнівської і студентської молоді". Головним вузом був НУФВСУ (керівник Круцевич Т.Ю.) Питаннями вивчення тестування студентської молоді, як одним із етапів дослідження керував Куц О.С. Була проведена значна робота яка виявила ряд недоліків, які носять дискусійний характер і потребують подальшого дослідження, вивчення, обговорення та прийняття нових доповнень і змін до тестового контролю фізичної підготовленості студентської молоді. [17]

Дослідження Г.П. Грибана, 2008 р. показали, що нормативи зі стрибків у довжину з місця, бігу на 100 м студентки не спроможні взагалі виконати на оцінку "5" балів. Ряд нормативів Державних тестів в переважній більшості не адекватні до функціональних можливостей організму і фізичної підготовленості сучасних студентів. Значна кількість студентів виконувала нормативи з великими зусиллями, частина не спромоглася виконати на задовільно тестування, отримала незадовільну оцінку. Для них фізичні і психологічні навантаження були неадекватними їх підготовленості, що помітно викликало негативні емоційні переживання, зменшувало бажання виконувати норми Державних тестів. Така ситуація негативно впливала на відношення студентів до фізичного виховання.

Таким чином, аналіз спеціальної літератури показав, що існують різноманітні дослідні підходи до розробки належних нормативів фізичної підготовленості. Адекватність і об'єктивність розроблених норм фізичної підготовленості в істотній мірі обумовлена рівнем і ретельністю змістовного аналізу і коректністю застосування математично-статистичного апарату.

Необхідно відзначити, що загальними недоліками, на наш погляд, при розробці належних норм, в основу визначення яких, як відомо, покладено принцип критеріального виміру, є: вибір належних нормативів експертним методом; відсутність врахування реальної динаміки рівня фізичної підготовленості досліджуваного контингенту.

Висновки і перспективи подальших пошуків

Порівняльний аналіз структури та змісту системи контролю фізичної підготовки військовослужбовців (курсантів), обґрунтування методик перевірки та оцінки фізичної підготовленості аналіз спеціальної літератури показав, що існують різноманітні дослідні підходи до розробки належних нормативів фізичної підготовленості. Адекватність і об'єктивність розроблених норм фізичної підготовленості в істотній мірі обумовлена рівнем і ретельністю змістовного аналізу і коректністю застосування математично-статистичного апарату.

Необхідно відзначити, що загальними недоліками, на наш погляд, при розробці належних норм, в основу визначення яких, як відомо, покладено принцип критеріального виміру, є: вибір належних нормативів експертним методом; відсутність врахування реальної динаміки рівня фізичної підготовленості досліджуваного контингенту.

Використані джерела

1. Аршинов О. Организация физической подготовки сил специальных операций США / Аршинов О. // Зарубежное военное обозрение. 1994. – № 6. – С. 14-16.
2. Бородин Ю.А. Эффективность физической подготовки в системе военно-профессионального обучения и пути ее повышения / Ю.А. Бородин // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр.[За ред. С.С. Єрмакова]. – Х., 2003. – №10. – С. 62–63.
3. Богдан Б. Физическая подготовка в сухопутных войсках США / Богдан Б. // Зарубежное военное обозрение. – 1995. – № 11.
4. Глазунов С.І. Експрес-контроль спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців механізованих підрозділів сухопутних військ / Сергій Іванович Глазунов // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту. – К: НУФВіС України, 2003. – 20 с.
5. Годик М.А. Спортивная метрология: Учебник для институтов физ. культ. / Годик М.А. – М.: Физкультура и спорт, 1988. – 192 с.
6. Демьяненко Ю.К. Проблемы совершенствования физической подготовки в системе военно-профессионального обучения / Ю.К. Демьяненко, В.А. Щеголев // Современные проблемы физической подготовки военнослужащих. – Л.: ВДКИФК, 1984. – С. 25-35.
7. Дорофеев В.А. Необходимость и концепция совершенствования физической подготовки в Вооруженных Силах Российской Федерации / В.А. Дорофеев, В.П. Гилеев // Современный бой и физическая подготовка войск. – С.-Пб.: ВДКИФК, 1993. – Вып. IV. – С.49-53.

8. Дорофеев В.А., Рябчук В.В., Пупков П.В., Наумова И.Б. Физическая подготовка в военно-учебных заведениях США / Дорофеев В.А., Рябчук В.В., Пупков П.В., Наумова И.Б. // Обзор по материалам иностранной военной печати. – СПб.: ВИФК, 1995. – 44 с.
9. Евстафьев Д.Г. Особенности современной американской военной политики США: экономика, политика, идеология. / Евстафьев Д.Г. – 1996. – № 3. – С. 28.
10. Защиорский В.М. Спортивная метрология. / Защиорский В.М. – М.: Физкультура и спорт, 1982. – 256 с.
11. Костюшин Н. Начальная общевойсковая подготовка в ВВС США / Костюшин Н. // Зарубежное военное обозрение. – 1991. – № 4. – С. 46-48.
12. Кудерков С., Макаров П. Контроль за физическим состоянием военнослужащих США / Кудерков С., Макаров П. // Зарубежное военное обозрение. – 1995. – № 4.
13. Леонтьев В.П. Нормативное обеспечение физической подготовки курсантов высших военно-учебных заведений Сухопутных войск Министерства обороны Украины: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 "Физическая культура, физическое воспитание различных групп населения" / В. П. Леонтьев. – К., 2000. – 22 с.
14. Лебедь П. Подготовка офицерских кадров сухопутных войск США / Лебедь П. // Зарубежное военное обозрение. – 1996. – № 9. – С. 16-19.
15. Миронов В.В., Юрченко А.А. Модель процесса формирования у курсантов инженерных вузов ВВС организаторско-методических навыков физического совершенствования военнослужащих / В.В. Миронов, А.А. Юрченко // Физическая подготовка, боеспособность и здоровье военнослужащих. – СПб.: ВИФК, 2003. – С. 85-89.
16. Мозолев О. До питання про формування в майбутніх офіцерів особистої суті фізичного вдосконалення : матеріали открытой научно-методической конференции ["Фізична підготовка військовослужбовців"] – К.: НУФВСУ, 2003. – С. 147-150.
17. Пічугін М.Ф., Грибан Г.П., Романчук В.М. та ін. Фізичне виховання військовослужбовців / За ред. Г.П. Грибана. – Житомир: ЖВІ НАУ, 2010. – 820 с.
18. Романчук С. Фізична підготовка в сухопутних військах збройних сил провідних держав НАТО / Сергій Романчук, Віктор Романчук // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць у галузі фізичної культури та спорту [За заг. ред. Євгена Приступи]. – Вип. 14: у 4-х т. – Л.: 2010. – Т. 2. – 302 с.
19. Утенко В.Н. Влияние физической подготовки на служебное положение военнослужащих иностранных армий / В.Н. Утенко, В.А. Щеголев // Материалы докладов итоговой конференции за 2001 год. – Л.: ВДКИФК, 2001. – С. 15–20.
20. Утенко В.Н., Щеголев В.А., Лутченко Н.Г., Гаврилов Д.Н., Волков В.Ю. Проверка и оценка физической подготовки в вооруженных силах США и Великобритании. Учебное пособие / Утенко В.Н., Щеголев В.А., Лутченко Н.Г., Гаврилов Д.Н., Волков В.Ю. – СПб.: ВИФК, 1996. – 32 с.

Oderov A.M., Loginov D.O.

**METHOD OF INSPECTION AND EVALUATION
OF PHYSICAL PREPAREDNESS SERVICEMEN –
AS A PART OF THEIR TRAINING**

The article deals with the evolution of development methodology appropriate standards and methods of physical fitness test, an analysis of the basic methods to determine appropriate standards and content inspection of physical education, physical fitness score of the Armed Forces, weighed and evaluated the most important components of these systems.

Key words: *evaluation, control, check, test, servicemen, physical preparedness, method.*

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013 р.